

הלכות מעשיות

שיעורו של מורנו הגאון הרב מצליח-חי מאזוז שליט"א

שודר בערוץ "קול ברמה" בתכנית "בית ההוראה"

העלון מוקדש לע"נ גאון עוזנו עטרת תפארת הפוסקים מרן רבנו עובדיה יוסף בן גורג'יה זצוק"ל

הלכות פורים

(וע"ע בגליון סיון תשס"ג סי' קא עמוד תקצד, ובשו"ת משנה הלכות ח"ג סי' ס ד"ה עוד למדתי).

סכום "מתנות לאביונים"

ב. שאלה: מה הסכום שצריך לתת עבור מתנות לאביונים? והאם צריך לתת פעם אחת עבור כל המשפחה או שצריך לתת עבור כל אחד מבני הבית? ואם כל אחד צריך לתת, האם אפשר שאחד יזכה לכולם את הכסף ויתן בעבורם או שכל אחד צריך לתת בעצמו?

תשובת הרב: לגבי הסכום – מעיקר הדין אפשר לתת פרוטה אחת (עשר אגורות לכל אביון), אבל מכל מקום ראוי שאדם ישתדל לתת לפחות שנים וחצי שקלים לכל אביון, כי זו מצוה חשובה ובאה פעם אחת בשנה.

ונרחיב קצת. סבא מרן האיש מצליח ע"ה (ח"ב סי' מ"ט) מביא מה שכתב בשו"ת זרע יעקב (ס"ס י"א) שנראה שצריך לתת שיעור של שלשה ביצים לחם. ולמד כן מדברי הר"ן (פ"ק דמגילה) שכתב "משלוח מנות שתי מנות לאדם אחד, אבל במתנות לאביונים די לכל אחד במתנה אחת, שהיא נחשבת בעיניהם כדבר גדול".

ולמד מכאן הרב זרע יעקב, שכיון שראוי שיהיה במשלוח מנות שיעור של סעודה חשובה (כך הוא מוכיח מהגמרא במסכת מגילה דף ז' ע"א), כך גם ראוי שיהיה במתנות לאביונים שיעור של סעודה, ושיעור סעודה האמור בכל מקום הוא שיעור של שלשה ביצים לחם. ולכן צריך לתת לכל אביון שיעור של מאה ושבעים גרם לחם, שיחד זה **יוצא לכל היותר שנים וחצי שקלים שצריך לתת לכל אביון.** (והגר"מ אליהו זצ"ל במכתב ברכה שבראש שו"ת

האם באמת חייבים לקיים "כל הפושט נותנים לו" א. שאלה: ביום פורים באים אליי עשרות אנשים ואומרים "כל הפושט יד נותנים לו". האם באמת אני צריך לתת לכולם בלי גבול?

תשובת הרב: אין חיוב לתת לכל אחד. הרבה אנשים חושבים שהיבים לתת לכל אחד, מחמת דברי מרן בשולחן ערוך (סי' תרצ"ד ס"ג) שכתב: "אין מדקדקים במעות פורים, אלא כל מי שפושט יד ליטול נותנים לו". ומכאן הבינו שכל אדם שפושט ידו חובה לתת לו מעות.

אבל באמת אין לזה הכרח. פירוש הדברים הוא שגבאי הצדקה שמחלקים מעות פורים לעניים, אינם צריכים לבדוק אחרי המקבל האם הוא אכן עני ואביון ממש, אלא כל מי שמבקש אפשר לתת לו. וכך מבואר בטור¹.

ומכל מקום מי שרוצה לתת עוד לכל אחד שמבקש, ודאי שמצוה גדולה לתת, וידועים דברי הרמב"ם (פ"ב מהלכות מגילה הי"ז) שכותב שעדיף להרבות במתנות לאביונים מאשר במשלוח מנות ובסעודת הפורים. (וע"ע בס' סדר היום עמ' ר"ד, ובס' יפה ללב ח"ב סק"ה).

וכבר העיר בזה הגאון הרב אליהו סעאדה שליט"א בירחון אור תורה (אדר ב' תשס"ג עמ' שפ"ה) בטוב טעם ודעת.

¹ ולכאורה כך משמע מדברי המשנה ברורה שם, שעל דברי מרן שכתב ש"במקום שנהגו ליתן אף לגויים – נותנים", כתב המשנה ברורה (סק"י): אבל בעיר שלא הורגלו עדיין בכך, זה הנותן פרוטה לגויים גוזל לעניים ומראה בעצמו כאילו מקיים בהם ומתנות לאביונים. עכ"ל. ומבואר שנותן להם בלבד ולא נותן לאחרים שפושטים ידיהם.

בבית הכנסת בתפילת מנחה הסמוכה לערבית, ופעמים קורה שמאחר לתפלת ערבית.

לכאורה היה הדין שיתפלל קודם תפילת ערבית, כי כלל גדול בידינו תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם. ערבית מתפללים בכל יום, ואילו קריאת המגילה היא מצוה שזוכים בה פעם בשנה.

אבל מרן בשלחן ערוך (סי' תרפ"ז ס"ב) כתב: מבטלים תלמוד תורה לשמוע מקרא מגילה, קל וחומר לשאר מצות של תורה שכולם נדחים מפני מקרא מגילה, שאין לך דבר שנדחה מקרא מגילה מפניו חוץ ממת מצוה שאין לו קוברים, שהפוגע בו קוברו תחלה ואחר כך קורא.

כמובן שלא קוראים בציבור את המגילה קודם תפילת שחרית או ערבית, כי כך תיקנו סדר הקריאה אחר התפלה. אבל אדם שנקלע למצב שהציבור עומדים לקרוא את המגילה והוא עדיין לא התפלל, וכעת מוטל לפניו לקיים או את קריאת המגילה או להתפלל תפלת ערבית, עליו לשמוע קריאת המגילה, ורק לאחריה יתפלל תפלת ערבית.

כל האמור הוא דוקא בשאין לו מקום אחר, אבל אם יש בתי כנסיות נוספים באזור, ילך לשם, יתפלל תפלת ערבית כראוי ולאחריה יקיים קריאת המגילה.

הגיע לקריאה לאחר שהציבור התחילו

ד. שאלה: אדם שהאריך בתפלת שמונה עשרה, ועד שסיים תפלתו התחילו הציבור קריאת המגילה, וכן מי שהגיע לבית הכנסת לאחר שהתחילו את קריאת המגילה, כיצד ינהג? שאלה זו מצויה מאד אצל הנשים שאינן מתפללות את התפילה בבית הכנסת ובאות רק לשמוע קריאת המגילה, וקורה שלא תכננו את הזמן כראוי והציבור כבר התחילו, מה עליהן לעשות?

תשובת הרב: קריאת המגילה הינה חובה על כל אדם ואדם. אם אדם שמע מהשליח ציבור זה נחשב כאילו הוא עצמו קרא, ששומע כעונה, אבל על כל פנים כל אחד חייב לקרוא או לשמוע את כל הקריאה.

כתב מרן בשלחן ערוך (סימן תר"צ ס"ג): צריך לקרותה כולה מתוך הכתב, ואם קראה על פה לא יצא. ובדיעבד, אם הסופר דילג כמה מילים וקרא אותם הקורא בעל פה, יצא, כיון שסוף סוף הוא קרא את כל המגילה כולה. אמנם הוא לא קרא את הכל מהכתב, אבל מכל מקום הוא קרא את הכל, ולכן יצא ידי חובה.

לפי זה אותו אדם שלא שמע את תחילת המגילה כי הציבור כבר התחילו את הקריאה, אינו יכול להתחיל לשמוע מהמקום שהציבור נמצאים, כי חסרים לו הפסוקים הראשונים. הוא גם לא יכול להשלים אותם לאחר שסיימו את הקריאה, כי אם אדם קרא את המגילה למפרע, כלומר

איש מצליח ח"ב כתב שכיון שלא אוכלים ללא ליפתן, ראוי להוסיף דמי ליפתן כל שהוא).

הרב בית עובד (דף קע"ו ע"א) העיר על דברי הזרע יעקב מדברי הריטב"א (מגילה ז' ע"א) שכותב במפורש שמספיק לתת פרוטה. אבל מרן האיש מצליח כותב שגם אם הזרע יעקב היה רואה את הריטב"א יתכן שלא היה חוזר בו, מפני שהוא למד את דבריו מדברי הר"ן כמו שאמרנו, ואם כן יאמר הרב זרע יעקב שהר"ן חולק על הריטב"א והוא סובר כהר"ן.

למעשה, מעיקר הדין אפשר לנהוג כהריטב"א ולתת פרוטה אחת, אבל מכל מקום ראוי שאדם ישתדל לתת שנים וחצי שקלים לכל אביון, ואם יכול לתת מתנה מכובדת חמשה שקלים לכל אביון, תבוא עליו ברכה. כי זו מצוה חשובה מאד ובאה פעם אחת בשנה.

וכמובן, כל זה הוא דוקא לשני האביונים הראשונים, אבל אם הוא רוצה להוסיף ולתת לעוד אנשים, אפשר לתת מטבעות של עשרות אגורות.

עבור מי צריך לתת

מי חייב במצות מתנות לאביונים: כל אדם מעל גיל מצוות צריך לתת שתי מתנות לשני אביונים, ולא מספיק שיתנו שתי מתנות עבור כל המשפחה. והאשה חייבת בזה כמו האיש (הרמ"א ס"ס תרצה).

הלכה למעשה: א. מעיקר הדין מספיק לתת שתי פרוטות לשני אביונים, ופרוטה אחת זה מטבע עשר אגורות, לכל אביון. וטוב לתת לכל אביון שנים וחצי שקלים. וכל המרבה הרי זה משובח. ואחר שנתן לכל אחד משני העניים בשיעור הזה שתיים וחצי שקלים, ואם נותן לעניים נוספים יכול לתת אפילו סכום קטן כמו מטבע עשר אגורות. ב. על כל אדם מעל גיל מצוות לתת מתנות לאביונים. ג. אין צריך שכל אחד יתן בעצמו ודי בזה שהאב יתן בעבור כל אחד מבני הבית.

הגיע להתפלל ומצא את הציבור עומדים לפני הקריאה,

כיצד ינהג

ג. שאלה: אדם שהגיע מאוחר לבית הכנסת לתפלת ערבית, והציבור עומדים להתחיל לקרוא מגילה, האם יתפלל קודם הקריאה, או שישמע את הקריאה ולאחר מכן יתפלל?

תשובת הרב: זה מקרה שנוצר לפעמים בגלל התענית, שאנשים נמצאים בתענית ולכן מגיעים מאוחר לתפילת ערבית. ובפרט אם מתפלל מנחה גדולה², שאז אינו נמצא

² ביום תענית רצוי להתפלל מנחה קטנה, מפני שאי אפשר לעשות ברכת כהנים במנחה גדולה. רק כאשר מתפללים מנחה סמוך לשקיעה אפשר לזכות ולשמוע ברכת כהנים, ולכן רצוי מאד להקפיד להתפלל מנחה קטנה ביום תענית.

הפסיד שום מילה, ולכן אפילו שלכתחלה היה אסור לו להפסיד בדיבור, מכל מקום בדיעבד יצא ידי חובה.

אבל השומע קריאת המגלה מאדם אחר, ודיבר באמצע, הרי כעת הפסיד כמה מילים מהמגלה שלא קרא כלל, ולכן לא יצא אפילו בדיעבד (מרוך בב"י אות ב'. וכ"כ במשנ"ב סק"ט, כה"ח אות כא כב).

ומה עליו לעשות? צריך להשלים את הפסוקים שהקורא קרא בזמן שהוא דיבר. אם יודע שדיבר כמה מילים כגון בזמן שהקורא התחיל לקרוא פסוק ו', עליו להשלים מיד ולקרוא את אותו הפסוק, ומכאן ואילך יכול להמשיך ולשמוע את החזן.

דיבר בין הקריאה לברכה אחרונה

ו. שאלה: ידוע שאדם שדיבר בין ברכה למצוה, הדיבור נחשב להפסק וצריך לברך פעם נוספת. מה הדין אם אנחנו עשרה אנשים בדיוק, ולאחר קריאת המגילה בזמן גלילת המגילה קודם שבירכנו ברכה אחרונה היו כמה אנשים שדיברו, האם אנחנו יכולים לברך ברכה אחרונה?

תשובת הרב: אם דיבר בענין המגלה, אינו חוזר ומברך (כה"ח אות כא).

ואם דיבר בדברים שאינם מענין המגלה, בין הברכות שקודם הקריאה לקריאה עצמה, הפסיד את הברכה. אבל אם דיבר אחר הקריאה לברכה שאחריה, בדיעבד אפשר לברך ברכה אחרונה.

מקור הדברים: לגבי הפסק בין הברכות שקודם הקריאה, לקריאת המגלה עצמה, מפורש בתשובת הרשב"א (ח"א סי' רמד) שאם דיבר בין הברכה הראשונה לקריאה זה הפסק. אבל אם דיבר אחר התחלת המעשה או המצוה שבירך עליה אינו חוזר לברך.

לגבי אם דיבר בין המגלה לברכה שאחריה, הטור (סימן תרצב) הביא דברי בעל העיטור שכיון שברכה אחרונה במנהגא תליא מילתא, אין לגעור במי ששח בקריאתה, שאין זה הפסק, אלא בקריאה תליא מילתא.

אמנם הטור השיג עליו, שכיון שהוא מברך צריך שלא להפסיקו, דמאי נפקא מינה שתלוי במנהג, סוף סוף הוא מברך.

אבל מרן בבית יוסף השיב על דברי הטור שאינה טענה, שכיון שאינו מחוייב לברך לבסוף, נמצא שברכה זו לא שייכת על המגילה, אלא הרי הוא כמשבח ומודה על הנס, וכמו שכתב הר"ן (יב. ד"ה ברוך), ולכן אינה ענין למגילה לומר שלא יפסיק בקריאתה.

ומשמע שדעת מרן שאין הכרח כלל שיש איסור להפסיק בדיבור בין הקריאה לברכה שאחריה. וגם בשלחן ערוך (סעיף ב') כתב: אין לשוח "בעוד שקורין אותה". ולא אסר עד הברכה שאחריה.

שקרא את פסוקים ד' – ה' ולאחר מכן חזר וקרא את הפסוקים הראשונים א' – ב', לא יצא.

הפתרון היחידי לכך, שתיכף כאשר אשה (או אחד המתפללים) רואה שהציבור כבר התחילו והיא לא שמעה, שתזדרז ותקרא את הפסוקים הראשונים מתוך החומש. אמנם היא קוראת מהנייר וזה פסול, אבל מכל מקום כיון שהיא קוראת רק מספר פסוקים ולאחר מכן משתלבת עם הציבור, וכגון שקוראת בזריזות עד פסוק י' ושם היא כבר משיגה את החזן, ומשם והלאה היא מתחילה להקשיב לחזן. כשהיא עושה כן יש לה תשעה פרקים וחצי שהקשיבה לחזן ויצאה ידי חובה בקריאתו, ובאופן כזה, אפילו שאת תחילת המגילה היא קראה מתוך החומש, כיון שרוב הקריאה היתה כשרה, יצאה ידי חובה. כך מתבאר בשלחן ערוך (שם).

אמנם יש מי שפקפק בזה, כי הדין הוא שאם חסר באמצע המגילה מעט פסוקים – כשרה, אבל אם הם חסרים בתחילת המגילה או בסופה, פסולה. (כך כתב הרמ"א בהגהתו בשלחן ערוך שם, בשם הר"ן, שאם השמיט ענין שלם, או שהשמיט תחילתה או סופה, פסולה). ולפי זה נמצא לכאורה שאם לא שמע את תחילת המגילה, ולא שמע את הפסוקים הראשונים, לא יצא ידי חובה. (עי' בבגדי ישע).

אבל הגאון רבי יהודה עייאש בספרו מטה יהודה (סוף סק"ג) כתב לחלק בין הדינים. ספר שחסר לו ההתחלה אינו נקרא בשם ספר, ולכן המגילה הזו פסולה. אבל לעומת זה, כאשר המגילה עצמה שלמה לפניו, אלא שלא קרא את כולה מתוך הכתב אלא מתוך החומש, אין בזה חשש ויצא ידי חובה, וכך כתב גם הגאון המשנה ברורה בביאור הלכה שם (ד"ה ודוקא).

לסיכום: אדם שלא שמע את תחילת המגילה מחמת עיכוב מסויים וכדומה, יברך את הברכות שקודם המגילה ויתחיל לבדו לקרוא את המגילה מתוך החומש, עד שיגיע למקום שיוכל להשתלב יחד עם הציבור.

כמובן שאת הפסוקים שהוא שומע מהחזן תוך כדי קריאה, אינו יוצא ידי חובה בשמיעה, אלא יזדרז עד שישגיג את החזן, ומכאן ואילך יאזין לחזן ויצא ידי חובה בקריאתו.

הפסק בדיבור באמצע הקריאה

ה. שאלה: אדם שדיבר באמצע קריאת המגלה, האם יצא ידי חובה?

תשובת הרב: אין לדבר בעת שקוראים את המגילה, כך כתב מרן בשלחן ערוך (סימן תרצב ס"ב), ולכן לכתחלה בודאי שאסור לדבר. אך האם בדיעבד שדיבר לא יצא ידי חובה? יש הבדל בין אם המדבר הוא הקורא את המגלה, או אחד השומעים.

הקורא את המגלה ודיבר באמצע כמה מילים, ולאחר מכן חזר לקרוא את המגילה מאותו קטע שעצר, למעשה הוא לא

לא כתוב "הנמצאים" בערי הפרזות, ולכן אחד שיש לו קו חלוקה ועליו לחלק באזור המרכז מזון, ובעלות השחר הוא נמצא באזור המרכז ואחר כך חוזר לביתו, אין זה נחשב לפרוז בן יומו, כי הוא כלל לא מתכוון לשהות שם, הכל זה תוך כדי נסיעה, תוך כדי העברה בעלמא, ולכן עליו לחגוג כרגיל ביום ט"ו יחד עם משפחתו.

כך פסק מרן ראש הישיבה שליט"א (סנסן ליאיר סימן ו' אות א').

זו שאלה מצויה מאד לכל אלה שעובדים בחלוקת מזון ושליחויות ונהגי מוניות ואוטובוסים, שהרבה מהם נמצאים בעלות השחר באמצע החלוקה, ועליהם לקרוא כרגיל כיום חיובם על פי מקום מגוריהם ולא על פי מקום הימצאם.

ועוד יש להוסיף, שהר"ן ועוד ראשונים רבים כתבו במפורש שהברכה שאחר קריאת המגלה אינה בכלל "ברכת המצוות". שהרי אדם שבירך לשמוע קול שופר ודיבר בין הברכה לתקיעה, או בירך להניח תפילין ודיבר קודם ההנחה, עליו לחזור ולברך, כי הם ברכת המצוות, ויש הפסק בין הברכה למצוה. אבל הברכה הזו היא שונה, שאינה נחשבת לברכה שמברכים בגלל המצוה, אלא היא שבה והודאה לה' יתברך על נס הפורים. אמנם חז"ל תיקנו לברך אותה לאחר קריאת המגילה, אבל עיקר הברכה אינו ממש חלק מתוך מצות קריאת המגילה. הנוסח שלה אינו קשור לברכה, הוא לא כמו "על מקרא מגילה", ולכן אם דיבר בין הקריאה לברכה, יכול לברך את הברכה האחרונה.

ולפיכך העיקר למעשה שיכול לברך את הברכה האחרונה³. וכבר האריך בזה מו"ר הגאון בעל תפלה למשה (ח"ב סימן נח) שבדיעבד יכול לברך. וכן פסק בחזון עובדיה (עמוד פב) ובשו"ת יחזקאל דעת (ח"ז סימן צב אות א').

שהה בעלות השחר בעיר אחרת באופן עראי, כיצד ינהג ז. שאלה: תושב ירושלים שנסע לשאר ערי הפרזים ביום י"ד ושהה שם בזמן עלות השחר, ודעתו לחזור תיכף, כגון נהגים המחלקים לחם וחלב ומוצרים שונים בחנויות, האם עליו לחגוג את יום הפורים ביום י"ד, או לחגוג עם משפחתו ביום ט"ו?

תשובת הרב: ינהג פורים רק בט"ו.

למרות שתושב ירושלים שנמצא בעלות השחר של יום י"ד באזור המרכז עליו לקרוא כמו אנשי המרכז, מכל מקום כל זה הוא רק כאשר הוא הולך ללון שם, אבל אדם שהלך רק בתורת עראי, וכגון שרק עבר עם הרכב בכזה מקום, אין זה נחשב לפרוז בן יומו.

כתוב בפסוק: "על כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות", ומכאן למדו חכמים שפרוז בן יומו קרוי פרוז. אבל כל זה הוא דוקא כאשר הם יושבים בערי הפרזות, וכגון שהלך לבית הוריו, או נמצא בישיבה, התארח אצל חבר וכדומה, זה נקרא "יושבים", ואחד כזה באמת עליו לחגוג ביום י"ד.

עורך העלון: הרב שלמה נחום

ביקורת: הרה"ג רבי יצחק מאזוז

ניתן להשיג את ספרי מורנו הרב שליט"א במייל, וכן בכל רחבי הארץ בפל' 052-7108693

ניתן להצטרף לאלפים המקבלים את העלון במייל, וכן ליצור קשר בדוא"ל - A025606532@gmail.com

³ המשנה ברורה (סק"ט) כתב: אם שח בין הברכה לתחילת הקריאה, בין השומע ובין הקורא, הפסיד הברכה. וכן בין הקריאה לסוף הברכה גם כן אסור להפסיק. ולא הכריע בבירור הדין בדיעבד שדיבר קודם ברכה אחרונה. ובשער הציון (ס"ק יב) ביאר יותר, שלפי שיטת הטור צ"ע אם רשאי לברך. ומכל מקום לשיטת בעל העיטור שהברכה אינה שייכת כל כך למגלה, אלא הודאה בפני עצמה כמו שכתב הבית יוסף, יוכל לברך. עד כאן.